

HANS LANDBERG: Statsfinans och kungamakt. Karl X Gustav inför polska kriget. *Studia Historica Upsaliensia XXVIII*. Scandinavian University Books. Svenska bokförlaget 1969. 48 s. 16 sv. kr.

Ved Uppsala universitet har en kreds af yngre historikere gennem en årrække deltaget i et forskningsprojekt om sociale og statsfinansielle problemer i Sverige i det 17. årh., en forskning, som har givet sig synlige udslag i en række vægtige disputater, hvoraf her skal nævnes: Åke Hermansson: *Karl IX och ständerna*, 1962, Stellan Dahlgren: *Karl X Gustav och reduktionen*, 1964 (jvf. HT 12. rk. II, s. 565 ff.), og Klaus-Richard Böhme: *Bremisch-verdische Staatsfinanzen 1645-1676*, 1967 (jvf. HT 12. rk. III, s. 593). I nær tilknytning hertil drives også det store Karl X Gustaf-projekt ved Militärhögskolans militärhistoriska avdelning, hvis tre første værker tidligere er omtalt i *Historisk Tidsskrift* (12. rk. III, s. 320 f., og IV, s. 241 f.).

Det seneste resultat af denne forskning er Hans Landbergs ovennævnte disputat, der fremtræder i form af en 30 sider stor konklusion og resumé af tidligere publicerede undersøgelser. Det drejer sig om tre selvstændige afhandlinger: »Decemberrådslagen 1654. Karl X Gustav, rådet og rustningsfrågan« (*Karolinska Förbundets Årsbok* 1968), »Kungamaktens emancipation. Statsreglering och militärorganisation under Karl X Gustav och Karl XI« (*Scandia* 1969) samt »Krig på kredit. Svensk rustningsfinansiering våren 1655« (*Carl X Gustaf-studier* 4, 1969).

At udarbejde en disputat under denne form har indlysende fordele. Efterhånden som arbejdet skrider frem, kan de enkelte undersøgelser publiceres og metode og materiale vurderes. Fordelen vil især fremtræde, såfremt der er tale om en forskning, hvis enkelte objekter er sagligt adskilte, og hvor resultaterne publiceres over et større åremål. Men det er der ikke tale om her, hvor de enkelte afhandlinger er trykt i løbet af 2 år. Begrundelsen for at udgive dem separat er derfor mindre gennemskuelig og formens ulemper træder stærkt frem. Det har været nødvendigt at forsyne den sidste afhandling med et stort antal henvisninger til de andre, ligesom der mange steder er tale om overlapninger og gentagelser. Endvidere er det for læseren svært at forstå, hvorfor de tre afhandlinger ikke kunne have været koncentreret i én bog, så meget desto mere som deres emner (med undtagelse af en del af artiklen i *Scandia*) hænger ganske snævert sammen.

Det er et særdeles centralt problem Hans Landberg har studeret, hvis belysning også har stor principiel interesse: hvorledes fremskaffer en stat i det 17. årh. det finansielle grundlag for en militær oprustning, i det tidsrum der går fra krigen besluttes, og indtil hæren kan leve af fjendens territorium. Denne sidste fase har Landberg selv behandlet i sin desværre utrykte licentiafhandling: »Krig och finanser. Studier rörande försörjning och ekonomi under Karl X Gustavs polska fälttåg 1655-1657«, ligesom det for de danske kriges vedkommende er behandlet af Rolf Torstendahl i *Carl X Gustaf-studier* nr. 1.

I afhandlingen om »decemberrådslagen 1654« har forfatteren detaljeret påvist, hvorledes kongen udnytter rigsrådets beslutning om under hensyn til den truende situation i Østersøområdet at iværksætte hvervninger til at bringe det i den situation, at det modstræbende må anbefale, at der indledes en oprustning af offensiv karakter mod Polen for at opnå »satisfaction« og »assecuracion«.

Det derpå følgende tidsrum indtil krigen indledes i juli 1655 er behandlet i bogen »Krig på kredit«. Landberg har ikke interesseret sig for rustningernes kvantitative omfang men udelukkende for formerne for finansiering af oprustningen. Med basis i et meget stort arkivalisk materiale viser han, hvorledes de ellers så højt priste svenske statsfinansielle organisationsformer slet ikke slår til. Af de ordinære indkomster er der i praksis intet tilovers til krigsfinansiering. Man sætter en overgang sin lid til et stort projekt om salg af et mægtigt parti kobber til Frankrig, men da dette mislykkes må regeringen ty til metoder, som tidligere er anvendt: Generalguvernøren i Bremen, Hans Christoffer von Königsmarck, finansierer en stor del af hvervningerne i Tyskland mod sikkerhed i lokale indtægter. Hen på foråret 1655 vil Königsmarck imidlertid ikke mere, og størstedelen af finansieringen må nu ske ved, at to rigsråder yder store og løbende lån til staten mod i stedet at få det fulde beløb af statens to vigtigste, men ujævnt indkommende indtægtskilder: stora sjötullen og kopparräntan.

Dette bevirkede, at grundlaget for hele statsbudgettet kom i skred, og det var indlysende, at der måtte foretages noget radikalt. For kongen har udviklingen nok ikke været uvelkommen, for så vidt der herved var lagt op til en reduktion (konfiskation) af det bortskænkede krongods som eneste mulige udvej. Dette aspekt behandler Landberg i artiklen om Kungamaktens emancipation, og sætter problemet ind i et større perspektiv, førende frem til Karl XI.s store reduktion i 1680. Også den senere organisation af et fast »inddelningsverk« med en stående hær prøver Karl Gustav at indføre i foråret 1655.

På grund af kongens hurtige afrejse til Polen kom der ikke meget ud af disse planer. I første omgang var det de polske bønder, der måtte betale regningen, og da de ikke kunne og ville mere, kom turen til Danmark.

Landbergs studier har bevirket et langt dybere kendskab til baggrunden for den svenske udenrigspolitik 1654–55, end man hidtil har haft. Forfatteren er dog for forsigtig til at drage konklusioner om den finansielle udviklings betydning for de udenrigspolitiske beslutningsprocesser.

KARL-ERIK FRANDSEN

WALTHER MEDIGER: Mecklenburg, Russland und England-Hannover 1706–1721.

Ein Beitrag zur Geschichte des Nordischen Krieges. Quellen und Darstellung zur Geschichte Niedersachsens. Band 70. Hildesheim, August Lax, 1967. Tekst 480 s. Noter m.m. 221 s. 36 DM.

Forfatteren er professor i historie ved Den tekniske Højskole i Hannover; kildegrundlaget for fremstillingen er dels utrykt arkivmateriale fra Schwerin, Hannover, Dresden, Stockholm og København, dels trykte tyske, russiske, svenske og danske kilder og fremstillinger, som forf. i et imponerende omfang er fortrolig med. Værket indeholder adskilligt mere, end man kunne formode ud fra titlen, idet Mediger ynder meget lange tilbageblik som baggrund for den egentlige analyse. Således er f.ex. hele kapitel 3: »Vorgeschichte, Sinn und Ziel der baltischen Politik Peters des Grossen«, med udgangspunkt i Freden i Stolbova, en meget givende diskussion af motiverne til den svenske ekspansion i Østersøområdet i det 17. årh. samt en redegørelse for drivkraften og formålet fra russisk